

ХАРАКТЕРИСТИКА ЦІННІСНО-МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Балашов Дмитро Іванович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0001-7573-6598
Scopus Author ID: 57210325676
Researcher ID: AAB-4872-2020

Стасенко Олексій Анатолійович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
ORCID ID: 0000-0001-6112-4363

Принципи нової освітньої системи передбачають зміну підходів до навчання й виховання студентів у напрямі розбудови професійної мотивації на основі гуманізації та демократизації освітнього процесу. Однак ці принципи неповністю впроваджені в практичну діяльність викладачів кафедр фізичного виховання закладів вищої освіти. Це негативно впливає на загальний рівень знань і практичних навичок із фізичної культури серед студентів. Необхідно збільшити вимоги до національного виховання студентів і забезпечити належне організаційно-методичне супроводження процесу фізичного виховання. Це дасть змогу узгодити особистісні цінності й оздоровчу спрямованість як важливий складовий елемент системи, яка формує сучасну стратегію гармонійного виховання студентської молоді та сприятиме досягненню мети формування здорової особистості.

У студентів недостатньо сформовані ціннісні орієнтації щодо навчального предмета «Фізичне виховання». Це можна підтвердити такими ознаками: низьким ранговим становищем у системі особистісних цінностей, низькою оцінкою якості викладання предмета «Фізичне виховання» студентів, наявністю негативних емоцій у великій кількості студентів під час занять фізичними та спортивними вправами, а також відсутністю або недостатньою сформованістю основних мотивувальних факторів для активності студентів на заняттях із фізичного виховання.

Організація фізичного виховання студентів зумовлена змінами в економічній системі, зокрема переходом до ринкової економіки, політичною й управлінською системами, а також ціннісно-ідеологічним контекстом, де відбуваються освітні процеси, у тому числі в галузі системи підготовки педагогічних кадрів.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні розвитку ціннісно-мотиваційної сфери студентів у процесі фізичного виховання.

Ключові слова: фізичне виховання, студент, фізична культура, заклад вищої освіти.

Balashov Dmytro, Stasenko Oleksii. Characteristics of the Value and Motivation Sphere of Students in the Process of Physical Education

The principles of the new educational system advocate for a shift in approaches to teaching and educating students, emphasizing the construction of professional motivation through the humanization and democratization of the educational process. However, these principles have not been fully integrated into the practical activities of physical education departments in higher education institutions. This shortfall negatively impacts the overall level of knowledge and practical skills in physical culture among students. There is a need to elevate the expectations for the national education of students and ensure proper organizational and methodical support for the process of physical education. This will enable the alignment of personal values and a health-oriented approach as crucial elements in the system that shapes a contemporary strategy for the holistic education of student youth, contributing to the goal of forming a healthy personality.

Students exhibit insufficiently developed value orientations regarding the educational subject "Physical Education". This is evidenced by various indicators, including a low-ranking position in the system of personal values, a diminished assessment of the quality of teaching the subject "Physical Education" by students, the prevalence of negative emotions among a significant number of students during physical and sports classes, and the absence or inadequate formation of key motivating factors for student activity in physical education classes.

The organization of students' physical education is influenced by changes in the economic system, specifically the transition to a market economy, political and administrative systems, and the value-ideological context in which educational processes occur, particularly in the field of training pedagogical personnel.

The purpose of this study is to theoretically justify the development of the value-motivational sphere of students in the process of physical education.

Key words: physical education, student, physical culture, higher education institution.

Вступ. Соціально-економічні зміни в Україні та її інтеграція в європейське суспільство вимагають наявності висококваліфікованих фахівців нового рівня. Це призводить до зростання кількості наукових дослід-

джен, спрямованих на вирішення проблем фізичного виховання в контексті підготовки фахівців різних спеціальностей [1; 4].

Одним із найбільш важливих завдань є питання педагогічного забезпечення процесу фізичного виховання засобами, які сприяють підвищенню мотивації до професійної діяльності й формуванню національних і духовних цінностей. Від успішного поєднання цих аспектів залежить підвищення ефективності підготовки спеціалістів [3].

Теоретичний аналіз наукових досліджень підтверджує, що цінності й ціннісні орієнтації, впливаючи на мотивацію студентів, є основою для формування їхніх життєвих поглядів. Ціннісні орієнтації визначають спрямованість їхньої діяльності, що підкреслює важливість утвердження стійких цінностей для формування особистості. Цінності є стійкими складниками особистісної структури, представляючи психологічні уявлення про те, що має значення для суб'єкта [5].

Фізична культура й соціально-культурний досвід, набуті у сфері суспільної діяльності, є ефективними засобами формування цінностей і мотивів у студентів. Цей досвід відображено в національних і регіональних традиціях, звичаях і спортивних досягненнях минулого. Культурно-історична спадщина як духовно-виховний засіб значущо впливає на формування ціннісно-мотиваційної сфери особистості [6]. Проте, незважаючи на широкий спектр досліджень щодо специфіки фізичного виховання студентів різних спеціальностей, деякі аспекти розвитку їхньої ціннісно-мотиваційної сфери залишаються невивченими.

Матеріали та методи. У процесі дослідження ми використовували теоретичний аналіз науково-методичної літератури, порівняння й узагальнення отриманих даних, спостереження, бесіда, педагогічний експеримент, опитування.

До участі в педагогічному експерименті залучено студентів Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, а саме: студентів Навчально-наукового інституту педагогіки та психології (НН ІПП), Навчально-наукового інституту історії, права та міжнародних відносин (НН ІПМВ) і фізико-математичного факультету (ФМФ). Загальна кількість респондентів – 60 студентів.

Результати. Однією з найбільш актуальних тем є збереження й підтримка ціннісного ставлення та мотивації студентів педагогічних університетів до навчальних предметів основного навчального циклу. Це зумовлено тим, що ставлення майбутніх учителів до власного здоров'я та їхнє ставлення до фізичного навчання під час навчання впливає на їхню професійну працездатність у майбутньому.

Позитивна позиція вчителя щодо фізичної культури та спорту, незалежно від того який предмет він викладає, є важливим прикладом для учнів і впливає на їхні уподобання й переконання. Участь учителя разом з учнями в спортивних змаганнях та інших фізичних заходах є значущим елементом формування позитивних взаємин та ефективним методом виховання.

Саме тому сьогодні важливим є вивчення ціннісно-мотиваційної сфери студентів у процесі фізичного виховання. У проведеному дослідженні ця проблема аналізувалася з декількох ракурсів, що дало можливість охопити різні важливі аспекти цього питання.

Дослідження дало змогу встановити, що з обраної вибірки студентів мотив «набуття знань» (прагнення отримати знання, зацікавленість у їх накопиченні) є домінуючим у 20,5 % опитаних, «оволодіння професією (прагнення оволодіти професійними знаннями та сформувати професійно важливі якості) – у 38,8%, «отримання диплома» (прагнення отримати диплом за формального засвоєння знань, у тому числі обхідні шляхи під час складання екзамену) – 40,7% респондентів.

Уявлення про особистість людини дає аналіз її загальних інтересів щодо її життєдіяльності. Студентам було поставлене питання: «Що цікавить Вас у вільний від навчання час?»

Рейтинг видів занять має суттєві відмінності в студентів певних спеціальностей університету. Характерним є те, що в студентів Навчально-наукового інституту педагогіки та психології (НН ІПП) у вільний від навчання час на першому місці стоїть спілкування з друзями (55,9%); студенти фізико-математичного факультету (ФМФ) на перше місце ставлять спортивну діяльність (45,8%). При цьому вони віддають перевагу таким видам спорту, як волейбол і футбол.

Друге місце в захопленнях студентів посідає спілкування в соціальних мережах (серед них – Instagram, Facebook, Twitter, TikTok). Це характерно для більшості представників досліджуваних спеціальностей (94%). У всіх студентів на третю позицію виходить «слухання музики». У респондентів ФМФ відвідування закладів активного відпочинку посідає дев'яте місце в рейтингу занять (17,9%), тоді як у студентів НН ІПП цей вид проведення дозвілля – на четвертому місці (23,8%). Багато уваги респонденти приділяють технічним інноваціям, серед яких – засоби мобільного зв'язку.

Студенти розглядають поняття «заняття фізичними вправами» виключно з фізичною досконалістю й загартовуванням. Однак за цих обставин не враховується, що особа, котра має обмежену фізичну працездатність, певні вади, які набуті з різних причин, може бути більш умотивованою до покращення свого фізичного стану, навіть досягати певних спортивних успіхів, на відміну від здорових людей.

На нашу думку, у розрізі досліджуваної проблематики доцільно ще й розглядати культуру здоров'я студентів, культуру їхньої фізичної досконалісті. Поняття «культура» (лат. «cultura») перекладається як «обробка», «перетворення» в діяльності. Щодо фізичної культури, то варто вбачати таке визначення, як діяльність, спрямована на зміну, перетворення й формування фізичного потенціалу самої людини [5].

Вивчення сформованості знань із фізичного виховання дає змогу дійти висновку про недостатній рівень обізнаності студентів у цій сфері. Так, для більшості опитаних (50,2%) характерним є низький рівень знань із фізичної культури, середній рівень виявлений

у 38,1% і високий – в 11,7% студентів. Їхні уявлення в цій сфері суспільного життя базуються переважно на практичному досвіді й меншою мірою – на здобутих теоретичних знаннях.

Згідно з уявленнями про зовнішні дані й фізичні якості, усвідомлення тілесності та його оцінка поєднуються з раціональним розумінням і слугують регулятором поведінки особистості, спрямованим на підтримку здоров'я.

З'ясовано, що за низького рівня фізичної підготовленості студентам притаманна неадекватна оцінка своїх фізичних можливостей. Ці факти ми отримали під час проведення авторської анкети. На питання «Як ви оцінюєте свою фізичну підготовленість?» 44% дали відповідь «висока», 23,8% – «середня», 32,2% респондентів відповіли «низька».

Показник високої самооцінки міцно корелює з низьким рівнем мотиву занять фізичними вправами. Це підтверджує думку авторів, що програма підготовки у ЗВО мало сприяє формуванню реалістичних уявлень про фізичний розвиток, фізичні якості, фізичну підготовленість.

Зниження показників оцінки фізичної активності й фізичних якостей, підвищена самооцінка зменшують важливість оздоровчого та виховного ефекту занять, позаяк студенти не можуть оцінити внесок вправ у комплекс оцінок власних можливостей і здібностей.

Установлено, що для більшості респондентів характерні егоїстично-престижні цінності під час навчання у ЗВО – 63,8%, духовно-моральні цінності притаманні 36,2% опитаних.

Якісні характеристики ціннісної сфери становлення майбутніх педагогів мають діагностовані показники студентів закладів вищої освіти, які отримані з анкет.

З'ясовано, що студенти НН інституту педагогіки та психології у власному професійному розвитку на перше місце поставили таку якість, як «дотримання здорового способу життя»; на друге місце – «заняття улюбленим видом спорту»; на третьому місці така характеристика, як «відвідування лекцій і семінарів з базових предметів професійного формування»; на четвертому – «осягнення високого рівня фізичного здоров'я і його підтримка впродовж життя»; на п'ятій позиції – «гармонійність фізичного і духовного розвитку»; на шостій – «оволодіння широким колом рухових умінь і навичок»; «теоретичні знання, професійна освіченість» посідають у них 7–8-е місця.

Уявлення про важливі фізичні якості студентів НН інституту історії, права та міжнародних відносин представлено так: перше місце – «оволодіння широким колом рухових умінь і навичок»; друге – «знання про вплив фізичних вправ на організм людини»; третє – «дотримання правил ЗСЖ»; четверте місце відводиться «гармонійності фізичного й духовного розвитку людини», п'яте – «заняття улюбленим видом спорту»; шосте – «уміння самому складати заняття»; тільки на сьомій позиції – «регулярність самостійних занять фізичними вправами».

Одна із цілей під час навчання на факультеті – досягнення високого рівня фізичного здоров'я та підтримка

його впродовж тривалого періоду життя – у них залишається на одному з останніх місць, що свідчить про виховання цієї професійної цінності.

Більш гармонійно характеризують пріоритетні цінності формування здоров'я студенти фізико-математичного факультету. Серед основних п'яти цінностей фактично представлені мета й засоби фізичної культури. На перших трьох позиціях, відповідно, указуються «гармонійність у професійному становленні фізичного й духовного розвитку людини», «дотримання правил ЗСЖ», «заняття спортом». Далі, що дуже важливо, розташована потреба в систематичних заняттях фізичними і спортивними вправами самостійно й досягнення високого рівня фізичного здоров'я та підтримка його тривалий проміжок часу.

Таке уявлення про фізичну культуру і спорт у студентів цього закладу, імовірно, пов'язано з тим, що вони мають чітку позицію щодо майбутнього професійного розвитку, розуміють, що для досягнення ефекту необхідні самостійні заняття з базових предметів навчання.

Після педагогічного експерименту можна говорити про індивідуальне ставлення більшої кількості студентів до фізичного виховання, розвитку професійно важливих знань, сформованості цінностей здоров'я і формування здорового устрою в житті. Відсутність зацікавленості призводить до частих пропусків занять із фізичного виховання на факультетах (близько 62% студентів). У таких респондентів відсутня власна цільова установка в процесі фізичного виховання, окрім отримання заліку з дисципліни. Ця ситуація сприяла глибшому вивченню потреб, мотивів, інтересів, особистісних і типологічних характеристик студентів для з'ясування причин їхньої професійної інертності.

Аналіз результатів дослідження дає змогу виділити низку зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на формування цінностей студентів.

До зовнішніх факторів належать умови життя студентів, які пов'язані не тільки з місцем проживання (у гуртожитку чи з батьками), а й матеріальне забезпечення, оскільки за рейтингом потреби в забезпеченні свого майбутнього, у покращенні свого матеріального становища знаходяться серед пріоритетних.

Умови життя, матеріальне забезпечення тісно пов'язані зі способом життя, тобто з тим, що можуть дозволити собі студенти у вільний від навчання час, – це спілкуватися з друзями, грати в комп'ютерні ігри, відвідувати дискотеку та заробляти гроші. Заняття спортом пов'язані зі спеціалізацією, яка проводиться в умовах навчального процесу, і з бажанням займатися обраним видом спорту поза межами навчального закладу з метою вдосконалення форми тіла, покращення здоров'я та підвищення фізичної підготовленості.

На формування стійкого позитивного ставлення до систематичних занять фізичними вправами як невід'ємного складника способу життя впливають учителі, батьки, спортивна школа, у якій молода людина займалася, і мікросередовище (друзі).

Любов до занять фізичними вправами формується з дитинства. Згідно з дослідженнями авторів [2; 5], зна-

чний внесок у формування здорового способу життя, культури здоров'я роблять учителі фізичної культури, вихователі, батьки, які сприяють (або не сприяють) захопленню дітей фізичними вправами, і дотримання правил ЗСЖ. Суттєва роль (до 31%) у формуванні інтересу молоді до правил ЗСЖ відіграє інтернет, соціальні мережі, преса й телебачення.

Результати проведеного дослідження підтверджують низький рівень загальної фізичної підготовки студентів, що виявляється в їхніх теоретичних знаннях, мотивах, цінностях, а також у недостатньому рівні фізичної активності. Це впливає на сприйняття власної особистості й фізичного здоров'я, яке, згідно з результатами дослідження, нижче за безпечні норми.

Висновки. Дослідження виявляє, що більшість студентів (50,2%) мають обмежені знання про фізичне виховання, у 38,1% рівень обізнаності середній, а в 11,7% – високий. Їхнє уявлення в цій галузі базується переважно на практичному досвіді та менше на теоретичних знаннях. За низького рівня фізичної підготовки студенти мають позитивну оцінку своїх спортивних можливостей і високий рівень самооцінки. Основними мотивами фізичного виховання для студентів закладів вищої освіти є покращення фізичного здоров'я, підвищення фізичної підготовки й належна тілобудова. На їхнє ставлення до фізичної культури впливають такі основні фактори, як обмежений час, відсутність спортивних закладів і потрібних секцій, втома та погіршення здоров'я.

Література:

1. Блавт О.З. Інформативні показники рівня фізичного здоров'я та фізичної підготовленості студентів ВНЗ. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2012. № 11. С. 14–19.
2. Венглярський Г. Шляхи оптимізації навчального процесу з фізичного виховання у вищій школі. *Вісник Технологічного університету Поділля*. 2002. № 5. Ч. 3 (48). С. 16–19.
3. Грибан Г.П. Методична система фізичного виховання студентів : навчальний посібник. Житомир : Рута, 2014. 306 с.
4. Дутчак М.В. Основні аспекти реформування системи фізичного виховання в Україні. *Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні* : збірник наукових праць. Рівне : Ліста, 1999. С. 158–162.
5. Смакула О.А. Формування ціннісного ставлення майбутніх учителів до фізичної культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 19 с.
6. Стасюк Р.М. Мотиваційна сфера підвищення ефективності фізичного виховання у вищому навчальному закладі. *Вісник Чернігівського ДПУ ім. Т.Г. Шевченка*. 2009. Вип. 64. С. 592.

References:

1. Blavt O.Z. (2012) Informatyvni pokaznyky rivnia fizychnoho zdorovia ta fizychnoi pidhotovlenosti studentiv VNZ [Informative indicators of the level of physical health and physical fitness of students of higher educational institutions]. *Pedahohika, psykhohohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*. № 11. S. 14–19 [in Ukrainian].
2. Venhliarskyi H. (2002) Shliakhy optymizatsii navchalnoho protsesu z fizychnoho vykhovannia u vyshchii shkoli [Ways to optimize the educational process in physical education in higher education]. *Visnyk Tekhnolohichnoho universytetu Podillia. Khmelnytskyi – Bulletin of the Technological University of Podillia. Khmelnytskyi*. № 5, Ch. 3 (48). S. 16–19 [in Ukrainian].
3. Hryban H.P. (2014) Metodychna systema fizychnoho vykhovannia studentiv [Methodical system of physical education of students]: navch. posibnyk. Zhytomyr: Vyd-vo «Ruta», 306 s. [in Ukrainian].
4. Dutchak M.V. (1999) Osnovni aspekty reformuvannia systemy fizychnoho vykhovannia v Ukraini [Main aspects of reforming the system of physical education in Ukraine]. *Kontseptsiiia rozvytku haluzi fizychnoho vykhovannia i sportu v Ukraini – The concept of development of the field of physical education and sports in Ukraine: zb. nauk. pr. Rivne* : Lista, S. 158–162 [in Ukrainian].
5. Smakula O.A. (2004) Formuvannia tsinnisnogo stavlennia maibutnikh uchyteliv do fizychnoi kultury [Formation of value attitude of future teachers to physical culture]: Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. zvannia kand. ped. nauk: 13.00.04. K., 19 s. [in Ukrainian].
6. Stasiuk R.M. (2009) Motyvatsiina sfera pidvyshchennia efektyvnosti fizychnoho vykhovannia u vyshchomu navchalnomu zakladi [The motivational sphere of increasing the effectiveness of physical education in a higher educational institution]. *Visnyk Chernihivskoho DPU im. T.H. Shevchenka – Herald of the Chernihiv DPU named after T.G. Shevchenko*. Vyp. 64. S. 592 [in Ukrainian].